

חידושי תורה

הרב שמחה הכהן קוק

בענין חולה ורופא ביום הכיפורים

כתרי ה"מ לענין עדות אבל לענין אומדנא
בתר דעות אולינן וה"מ לענין אומדנא
דממונא, אבל הכא ספק נפשות הוא.

למסקנת דברי ר' ינאי הפירוש במשנה
כך: חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאיין היינו
כשהחולה אומר לא צריך אני או צריך
בקיאיין. אבל אם אמר החולה צריך אני אם
אין שם שני בקיאים דאמרי לא צריך, אלא
חד דאמר לא צריך מאכילין אותו ע"פ עצמו.
אבל אם כנגד החולה האומר צריך אני יש
שני בקיאים האומרים לא צריך לא יאכל
ביוה"כ. עד כאן שיטת ר' ינאי.

מר בר רב אשי אמר כל חד דאמר צריך
אני אפי' איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה
שמעינן, שנא' לב יודע מרת נפשו.

והפירוש במשנה הוא כשאומר החולה לא
צריך אני מאכילים אותו ע"פ בקיאים. אבל
אם החולה אמר צריך אני "אין שם בקיאים
כלל" היינו כפרש"י כלומר אין בקיאים כלום
כיון שחולה האומר צריך אני ולב יודע מרת
נפשו שקול כנגד כל הרופאים.

למעשה מח' יסודית בין ר' ינאי למר בר
רב אשי. הנוגעת לחולה האומר צריך אני
ושני רופאים אומרים א"צ. לר' ינאי כיון
ששנים אומרים שא"צ לא יאכילוהו. למר בר
רב אשי חולה האומר צריך אני אפי' מאה
רופאים יאמרו דא"צ מאכילין אותו כיון
שלב יודע מרת נפשו.

המשנה ביומא פב. חולה מאכילין אותו
ע"פ בקיאיין ואם אין שם בקיאיין מאכילים
אותו ע"פ עצמו, עד שיאמר די.

ומביאה הגמ' שם דף פג. מח' ר' ינאי ומר
בר רב אשי. ר' ינאי אומר: חולה אומר צריך
אני, ורופא אומר אינו צריך, שומעים
לחולה, מ"ט, לב יודע מרת נפשו. ומקשה
הגמ' פשיטא, מהו דתימא רופא קים ליה
טפי, קמ"ל.

לכאורה: לפי ר' ינאי נמצינו למדים כי
החולה האומר צריך והרופא האומר א"צ
שניהם למעשה שיקולם ומחמת ספק
מאכילין אותו.

רופא אומר צריך, וחולה אומר א"צ,
שומעין לרופא, מ"ט תונבא הוא דנקיט ליה,
ומקשה הגמ' מהמשנה האומרת חולה
מאכילין אותו ע"פ בקיאיין אין ע"פ עצמו
לא, ע"פ בקיאיין תרי ע"פ בקי אחד לא.

ומשיבה הגמ' דהמשנה מדברת שהחולה
אומר לא צריכנא ומקשה א"כ ליספו ליה
ע"פ בקי.

ומשיבה דאיכא אחרינא בהדיה דאמר לא
צריך.

ושואלת הגמ' פשיטא ספק נפשות הוא
(כי החולה ועוד אחד עמו אומר דלא צריך.
ושניהם אומרים צריך). ומשיבה לא צריכא
דאיכא תרי אחרינא בהדיה דאמרי לא צריך
ואע"ג דאמר רב ספרא תרי כמאה ומאה

כיצד ההלכה במח' זו.

בדבר זה ישנה מחלוקת בין סדר תנאים ואמוראים (מובא בחיד"א שחברו ר' יוסף טוב עלם מבעלי התוס' בשם הגאונים שהעתיקו מדבריהם) ור"ת לבין רבינו גרשום ורב האי גאון דלדעת סדר תנאים ואמוראים ור"ת הלכה כמר בר רב אשי בכוליה הש"ס לבר ממיפך שבועה ואודיתא.

ולדעת ר' גרשון ורב האי פסקו דבכוליה הש"ס אין הלכה כמר בר רב אשי ורק במיפך שבועה ואודיתא הלכה כותיה.

בתוס' ישנים פסקו ג"כ כמר בר אשי דהוא בתראי, וכן נפסק להלכה גם בטור גם ברמב"ם גם במחבר תרי"ח.

ובענין זה המדובר שהחולה אומר שמחמת מחלתו צריך שמא יכבד עליו חוליו, ויש להזכירו שיו"כ היום.

החולה שאמר צריך אני ורופא אומר שאם יאכל יסתכן ינזק! שומעים לחולה דלב יודע מרת נפשו.

אם החולה רוצה תרופה מסוימת ואומר שבלעדה יחלה יותר והרופא אומר להיפך שהתרופה תזיק לו אומר מחצית השקל בסי' שכ"ח ו' שיש לקבל דברי הרופא כיון שכאן לא שייך לב יודע מרת נפשו. אלא חכמת הרפואה קובעת. כפי שלמד ר' ינאי במשנתנו. "חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאי"ן" היינו כאשר החולה ועוד שני רופאים אומרים דלא צריך. ושני רופאים אומרים צריך אזי מאכילין אותו ע"פ בקיאי"ן ואע"פ דאמר רב ספרא דהא דאמור רבנן תרי כמאה ומאה כתרי ה"מ לענין עדות אבל לענין אומדנא בתר דעות אזלינן. וא"כ הרי כאן דעת הרופאים היא אומדנא ומסתבר כי גם דעת החולה האומר אני צריך אומדנא היא. וא"כ נלך אחרי רוב דעות, וממשיך ר' ינאי ואומר דה"מ דאזלינן באומדנא אחר רוב דעות לענין אומדנא דממונא. אבל לגבי אומדנא דחולה אע"ג דרוב אמרי לא צריך, כיון דאיכא תרי דאמרי צריך, ספק נפשות להקל.

ואמנם כך פוסק הרא"ש, הטור הב"י וכך איתא במחבר תרי"ח ס"ד אם שניהם אומרים צריך אפי' מאה אומרים א"צ ואפי' החולה אומר עמהם שא"צ מאכילין אותו, מאחר ששנים אומרים צריך, ומוסיף הרמ"א וה"ה אם החולה ורופא עמו אומרים צריך, אע"פ שמאה רופאים אומרים א"צ, מאכילין אותו, ולא חיישינן דהחולה אומר צריך משום דמאמין לרופא זה שאומר צריך. עכ"ל.

אך לעומתם יאמרו חבל ראשונים דאף בפ"נ יש ללכת אחר הרוב. וכן איתא ברמב"ם פ"ב משביתת עשור ה"ח מקצת הרופאים אומרים צריך, ומקצתן אומרים א"צ הולכין אחר הרוב, או אחר הבקיאי"ן ובלבד שלא יאמר החולה צריך אני אבל אם אמר צריך אני מאכילין אותו. א"כ שיטת הרמב"ם שבנפשות הולכין אחר הרוב ואף בפקו"נ הולכין אחר הרוב ואל אמרינן תרי כמאה ומאה כתרי.

כך גם נראית שיטת רש"י שם בדף פד. דנשים וכותי מצטרפים לדעת אחרת פרש"י שם כגון שנים אומרים צריך, ושלשה אומרים אין צריך, ואשה או כותי אומרים צריך מצטרפין למהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל. ומשמע כי בשנים לגבי שלשה הולכים אחר רוב דעות ולא אמרינן ספק נפשות להקל.

וכן פירש הר"ן את דברי הרי"ף דלא אזלינן בתר רוב דעות וכן איתא בשאלות דרב אחאי שמות שאלתא ל"ח שכתב ודאי חד רופא אומר צריך ושנים אומרים א"צ, אין דבריו של אחד במקום שנים. וכן שנים במקום שלשה, וכן שלשה במקום ארבע, א"כ סברתו היא דבפיקו"נ הולכים אחר הרוב ולא נאמר תרי כמאה ולהוי ספק נפשות לקולא אלא שלושה נדחים מפני ארבעה גם בפיקו"נ.

והראשונים הרא"ש והרמב"ן מקשים על שיטתם בתרי קושיה אחת מה יעשו הראשונים הנ"ל הרמב"ם רש"י הרי"ף והשאלות בסוגיית הגמ' בדברי ר' ינאי

א"צ עם עוד רופא יהיו נאמנים נגד שני רופאים מכוח אותה סברה עצמה דלב יודע מרת נפשו, ואף באומר אני צריך יהא כוח החולה גדול ומכריע עם עוד אחד כנגד שני רופאים אחרים האומרים צריך.

וממילא אם זה חידושה של המשנה לא נוכל ללמוד ממשנתנו כשם שחידש ר' ינאי דמדובר כאן בחולה ועוד שלשה כנגד שני רופאים ואין אומרים דבאומדנא דפיקו"נ אין הולכים אחר הרוב וכך איפה ילמדו הרמב"ם השאלות הרי"ף ועוד את סוגייתנו ולא יקשה עליהם מדברי הגמרא.

אך חובתנו להבין מה הוא המחלוקת בין שתי השיטות. היינו מה סברת המ"ד כי באומדנא של פקו"נ יש ללכת אחר רוב רופאים ומה סברת המ"ד כי באומדנא של פיקו"נ תרי כמאה ומאה כתרי.

ברמב"ן בתורת האדם שער הסכנה האריך למעניתו וביאר יסוד הדבר דהגמ' ב"ק צ: והכה איש את רעהו באבן או באגרופ מה אגרופ מיוחד שמסור לעדה ולעדים אף כל שמסור לעדה או לעדים. פרט לשיצתה מתחת ידי העדים, א"ל ר"ע וכי בפני ב"ד הכהו שיודעים במה הכהו ועל מה הכהו אם על שוקו או ציפר נפשו וכו' דהיינו דבכל חיובי ב"ד צריך אומדן ובאומדן אחר רובא אזלינן וכן הוא בכל מילי דסנהדרין. פירוש דבסנהדרין כאשר באים לחייב נפשות שואלים את כל הסנהדרין ומכריעים לפי הרוב ואומר הרמב"ן שם "והוא מלתא מסייע להך סברא דאמרן".

ומבאר הרמב"ן כי מכל מקום כיון שבגמרתנו אמרין דלא אזלינן באומדנא דחולה בטר רובא לא דחינן סוגיא מפורשת ותפסינן סברא בעלמא. ומחלק שם הרמב"ן בין סנהדרין לבין אומדנא דחולה.

והנצי"ב מוולוז'ין בהעמק שאלה שמות ל"ח ד'. כי הנ"מ בין סנהדרין לבין אומדנא דחולה כי בסנהדרין אנו צריכים את דעת כולם ואין הוראת הסנהדרין נגמרת אלא

שביאר שאין הולכין אחר הרוב באומדנת נפשות אלא אמרין תרי כמאה וספק נפשות לקולא.

ועוד מה סברתם של ראשונים אלו ומדוע באמת לא נאמר ספק נפשות לקולא בתרי כנגד תלת וכיו"ב.

והנה בענין סוגית הגמ' ביאר הרמב"ן שהביאו הרא"ש שם סי' י"ג ויותר מזה ביאר הרמב"ן בתורת האדם בשער הסכנה את שיטת הרמב"ם והראשונים האחרים בסוגית הגמרא דלא קשה עליהם מסוגיה ערוכה ומהלך דבריו הם כי הסוגיה האומרת שלא אמרין דהולכים אחר הרוב באומדנא בפיקו"נ היינו אליבא דר' ינאי שהקשינו עליו המשנה האומרת חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאים שנים פשיטא ותירץ ר' ינאי דחידוש המשנה הוא דאם חולה אמר א"צ ועמו עוד שנים האומרים דא"צ ושנים כנגד אומרים צריך אזי אומרת המשנה "חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאים" למרות שהבקיאים שנים והחולה ושני רופאים אומרים שא"צ אין הולכין אחר הרוב אלא יהא הדין דספק של תרי כנגד תלת הרי זה ספק נפשות כי תרי כמאה וספק נפשות להקל.

אך בהמשך הסוגיה, אליבא דמר בר רב אשי שחידש כי חולה האומר צריך אני אפי' מאה רופאים אומרים א"צ, מאכילין אותו ע"פ עצמו, כי לב יודע מרת נפשו.

א"כ חוזר פירוש המשנה האומרת חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאים היינו כאשר חולה ועוד אחד אומר אני צריך ותרי אמרי צריכים וזה הפשט מאכילין ע"פ בקיאים כנגד החולה ועוד אחד אתו.

ועל הקושיה דהרי פשיטא הוא דלפנינו תרי כנגד תרי ופשיטא דהוי ספק נפשות לקולא. ומבאר הרמב"ן כי אליבא דמר בר רב אשי לא פשיטא הדבר כיון שלדעת מר בר רב אשי חולה האומר צריך אני נאמן אף כנגד מאה רופאים כיון שלב יודע מרת נפשו. היה מקום לומר כי גם חולה האומר

ובאמת לכאורה יש לתמוה על סברת הנצי"ב שחידוש גידול לחומרא. והוא דאף לדעת המחבר שפסק דבאומדנא בנפשות לא אזלינן בתר רובא, הרי כאשר רופאים אחדים יתיעצו יחד או במקרה ששאלו כמה רופאים הרי שאז ילכו אחר הרוב כבסנהדרין.

אך מדברי הרמב"ן עצמו לא משמע כך כי הרמב"ן אמר "שאני סנהדרין דכולה דייני גינהו, אבל הכא כיון דאיכא תרי דאמרי צריך, ואינך לא צריכי לן לאומדנא כלל, כמאן דליתנהו דמי". א"כ ברופאים משמע מדברי הרמב"ן דגם אם יתאספו ויחליטו ברוב דעות, עדיין יהא זה תרי כמאה ולא נלך אחר הרוב. באומדנא דנפשות של רופאים.

בחידושי הגרי"ז מרחיב ומבאר שיטת הגר"ח כי בחולה שיש בו סכנה הותרה אכילה בלי פחות פחות מכשיעור. ומחדש חידוש עצום כי גם כל הדין של לב יודע מרת נפשו מדבר רק בחולה שיש בו סכנה א"כ קולתו של הגר"ח היא למעשה קולא שיש בה חומרא.

שהרי נפסק בשו"ע כמר בר רב אשי שחולה נאמן אפי' כנגד מאה רופאים. ואם תוקף לב יודע מרת נפשו הוא רק כאשר המדובר בחולה שיש בו סכנה ולא גם בחולה העשוי להסתכן כתוצאה מהתענית א"כ שללנו דברי החולה על עצמו באומר צריך אני ! וחידוש גדול הוא.

בשאלת פי כולם, וע"כ יש לנו ללכת אחר רוב דעות.

אין כך הדבר בענין חולה, כיון דבאו תרי ואמרו צריך שוב אין לנו לשאול פי אחרים משום הכי כליתנהו דמי, דכבר יצא בהיתר. וכך הוא גם בכל מקום שהאמינה תורה עד אחר הרי הוא כשנים כאשר העיד בעצמו לראשונה. ואין שומעים לע"א הבא אחריו להכחישו.

ובזה מוסברת עומק סברת הרמב"ן דבחולה לא אזלינן בתר רוב דעות אלא אמרינן תרי כמאה. כיון שבעדות השנים א"צ כאמור לאחרים ותרי כמאה והוי ספק נפשות ולהקל.

ומכוח סברה זו מחדש הנצי"ב כי באמת אין מחלוקת בין הרמב"ם והשאלות וסיעתם על סוגית הגמ' כי למעשה לחידוש הנצי"ב יש נ"מ בין אם באו הבקיאם בזה אחר זה או שבאו הבקיאם בבת אחת. אם באו בבת אחת חמשה רופאים ובע"כ אנו שואלים את כולם. ואז נלמד מסנהדרין דאזלינן בתר רוב דעות אפי' בדיני נפשות.

אך אם באו הרופאים בנפרד אם בראשונה באו שנים ואמרו שיאכל ואח"כ באו שלשה ואמרו שלא יאכל אזי לא אזלינן בתר רובא, כיון שבעת שבאו השנים הראשונים כבר נקבע היתר אכילת החולה, וכאשר באו הנוספים אין ללכת אחרי הרוב, אלא לפנינו תרי כמאה ואזלינן לקולא.

